

Summary

Bondarchuk V. Regulation of reasonable risk in the criminal law of foreign countries.

This paper investigates the criminal law of foreign countries in terms of regulation effects of the injury as a result of justified risks. It is proved that the existence of rules that defines risk as justified circumstances precluding criminality is characteristic of post-Soviet states and other countries in Eastern Europe and is not characteristic of other states of Romano-Germanic and Anglo-Saxon systems of law. Acts committed as a result of justified risks can be assessed in the following states under the rules governing an innocent injury, extreme necessity and as an exercise of their rights. Established differences of regulation justified risks in legislation of post-Soviet states.

Key words: justified risks, professional risk, circumstances precluding criminality of act, extreme necessity, exercise of the right.

Отримано 17.06.2014

УДК 343.98

С. Ф. ВЛАД

Сергій Федорович Влад, старший прокурор прокуратури Дарницького району міста Києва, юрист 3 класу

**СУДОВО-БАЛІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА ТА ЇЇ ДОКАЗОВЕ ЗНАЧЕННЯ
ДЛЯ СЛІДЧОГО ТА ПРОКУРОРА В УМОВАХ НОВОЇ РЕДАКЦІЇ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

Розслідування злочинів має велике значення для зміцнення законності й правопорядку, здійснення демократичних принципів правосуддя, які проголошуються Конституцією України. Це залежить від постійного вдосконалення методів, прийомів і засобів розкриття та попередження злочинів, впровадження досягнень науки і техніки в слідчу практику.

Актуальність статті обумовлена процесами, що відбуваються в нашій державі, оскільки на тлі економічної й політичної кризи значно зростає злочинність в українському суспільстві. Очевидно, що все більше злочинів вчинюються із застосуванням вогнепальної зброї, при цьому злочинці все частіше використовують найсучаснішу зброю, або атипову, аналогів якій немає. Вона часто є засобом вчинення таких злочинів, як розбій (ст. 187 КК України), терористичні акти (ст. 258 КК України), вбивства (ст. 115 КК України) та інше. Так, аналіз практики розслідування розбоїв показує, що в середньому близько 18 % таких злочинів вчинюється із застосуванням того або іншого виду вогнепальної зброї. Це пов'язано передусім з тим, що ринок вогнепальної зброї став ліберальнішим, а також з'явилося більше можливостей для отримання зброї незаконним шляхом. Тому важливо вдосконалювати експертну діяльність та застосовувати нові технології в процесі судово-балістичної експертизи. Це приведе до швидкого, конкретного накопичення доказового й орієнтуючого матеріалу і полегшить роботу слідчим та оперативним підрозділам.

Питаннями судово-балістичної експертизи займалося багато вчених, які в різний час висували безліч ідей щодо теоретичної сторони судово-балістичної експертизи та подальшого ефективного втілення в практичну діяльність експерта. Із даного приводу вищевказану тему досліджували в своїх наукових працях наступні автори: Т. В. Авер'янова, В. В. Арешонков, О. Б. Жук, А. В. Кокін, Д. А. Корецький, О. В. Мікляєва, Е. І. Сташенко, Б. І. Шевченко, В. Ю. Шепітько, М. П. Яблоков та ін.

Для сучасного етапу розвитку українського суспільства характерне зростання кількості та підвищення професіональних навичок озброєного злочинного середовища. Упродовж останнього десятиліття Україна пережила в буквальному розумінні «бум озброєння» злочинності, значну частину якої становила саме вогнепальна зброя. Проаналізувавши стан кримінальних проваджень, можна зробити висновок, що на даний час, в якості тривожної тенденції залишається постійне зростання крадіжок вогнепальної зброї та бойових припасів. За оцінками фахівців вогнепальної зброї, в незаконному обігу знаходиться близько 2,5–3 млн одиниць. Тому упродовж багатьох років не знижується актуальність боротьби з незаконним обігом зброї (ст. 262–264 КК України)¹.

Використання як знаряддя злочину вогнепальної зброї і швидкоплинність подій з його застосуванням, навіть за наявності очевидців, не дають змоги повністю відновити істинну картину події без допомоги фахівця (експерта). Тому в ході досудового розслідування і судового розгляду кримінальних проваджень, пов'язаних з вогнепальною зброєю, обов'язково призначається судово-балістична експертиза, а в деяких випадках, за наявності трупа, і судово-медична експертиза, результати яких є процесуальними джерелами доказів (ч. 2 ст. 84 КПК України). Слід зазначити, що отримані в ході експертизи висновки потрібні не лише для встановлення обставин вчинення злочину, але в деяких випадках і для його правової кваліфікації².

Нині в Україні функціонує значна кількість державних відомчих науково-дослідних експертних установ, співробітники яких (експерти) виконують практично усі види судових експертиз, необхідність у наявності яких виникає в ході розслідування злочинів будь-якого виду. За результатами своєї роботи експерт складає висновок. Висновок експерта – це письмовий документ, встановленої законом форми, що надає мотивовані відповіді на поставлені питання, до яких дійшов експерт в результаті всебічного дослідження наданих матеріалів³.

Крім того, слід зазначити, що відповідно до ст. 101 КПК України висновок експерта – це докладний опис проведених ним досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи наступною особою (експертом). Він полягає в дослідженні на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ, процесів, що містять інформацію про обставини провадження. Висновок експерта є одним із процесуальних джерел доказів (ч. 2 ст. 84 КПК України)⁴. Оцінка й використання висновку експерта є найбільш відповідальним етапом оцінки доказів, зафіксованих у матеріалах кримінального провадження. Саме тут експертиза виступає як засіб збирання та перевірки доказів, оскільки при розслідуванні злочинів, здійснених з використанням вогнепальної зброї, неабияке значення приділяється висновку експерта, пов'язаному з ідентифікацією зброї за стріляними снарядами (кулі, картечі, дробі) і стріляних гільзах для встановлення фактів, необхідних для всебічного й повного вивчення обставин події, що належать до предмета доказування⁵.

Дані, що встановлюються при проведенні судово-балістичної експертизи, в одних випадках можуть стосуватися предмета доказування, в інших – мати лише орієнтуючий характер, сприяючи встановленню обставин, що входять в кінцеву мету доказування. Наприклад, висновок експерта про те, що представлений на дослідження пістолет є нарізною вогнепальною зброєю у провадженні про незаконне поводження із вогнепальною зброєю, чи незаконне виготовлення вогнепальної зброї, належить до однієї з обставин, що входять до предмета доказування.

Одним із основних питань судово-балістичної експертизи є вирішення питання про те, чи не стріляна куля, витягнута з тіла потерпілого, або що виявлена на місці події гільза зі зброї, наявної у розпорядженні органів досудового розслідування з місця події, тобто з'ясування того, чи саме воно було знаряддям злочину. Відповідь на це питання дає змогу встановити зв'язок зброї з подією злочину, що розслідується. За цих же умов зв'язок особи, що володіла зброєю, з вчиненням злочином залишається передбачуваною. Разом із тим висновок експерта, що успішно здійснив ідентифікацію зброї, є доказом не передбачуваного, а дійсного існування такого зв'язку. І свідчить про необхідність пошуку фактів, що пов'язують вогнепальну зброю з суб'єктом злочину⁶.

При попередньому й експертному дослідженні саморобної зброї необхідно встановлювати не лише його приналежність до вогнепальної, а й спосіб його виготовлення для встановлення технічних засобів його виготовлення, а також властивості та характеристики матеріалів, з яких виготовлено зброю в цілому і кожну деталь окремо, що допоможе встановити виробника.

Таким чином, відповідно до ст.ст. 84, 101 КПК України висновок експерта, що ідентифікував зброю за стріляною кулею, є доказом, який, з одного боку, прямо вказує на те, що зброя є знаряддям злочину, тобто обставиною, що належить до предмета доказування, а з іншої – орієнтовно вказує на причетність особи, яка володіла цією зброєю, до вчинення злочину, що розслідується.

Також необхідно зауважити, що згідно з ч. 2 ст. 101 КПК України кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях. Однак на даний час ця проблема залишається не вирішеною на практиці. Оскільки для призначення стороною захисту судово-балістичної експертизи необхідно надати експерту наявну у розпорядженні вогнепальну зброю, стріляні снаряди (кулі, картечі, дробі) і стріляні гільзи, які є знаряддям злочину, та які на момент досудового розслідування перебувають у розпорядженні органів досудового розслідування, а на момент розгляду провадження в суді, в розпорядженні суду. На нашу думку, вищезазначену прогалину в праві на даний час можливо вирішити через забезпечення на процесуальному рівні нової статті КПК України, яка б прямо передбачала призначення експертизи на підставі ухвали слідчого судді за поданим клопотанням стороною захисту під час досудового розслідування та ухвалою суду за поданим клопотанням стороною захисту під час судового провадження.

Розслідування злочинів, вчинених з використанням вогнепальної зброї, у тому числі й вбивств, розпочинається з вивчення об'єктивної сторони злочину – його наслідків (смерті людини в результаті вогнепальних ушкоджень або реальної можливості її настання). Навіть цілком очевидний висновок, витікаючи з результатів огляду, має бути обґрунтований відповідними доказами, передбаченими законом. З цієї причини слідчий, прокурор призначає спочатку судово-медичну, а потім – судово-балістичну експертизу⁷.

Крім того, при експертному дослідженні вогнепальної зброї і боєприпасів необхідно використовувати комплекс методів (фізичних, хімічних, експериментальних, математично розрахункових), що дають можливість об'єктивно і всебічно досліджувати зброю, її бойові властивості, особу, що вчинила даний вид злочину, обставини пострілу та сліди на об'єктах.

Судово-медична експертиза вирішує питання, пов'язані з наявними ушкодженнями і причиною смерті, судово-балістична розглядає питання про тип патронів, вид і модель вогнепальної зброї, з якої вони були стріляні та ін.

Проведення вказаних експертиз слід віднести до важливих і обов'язкових процесуальних дій. Висновки експерта важливі, оскільки інформація, що міститься в них, вказує на спосіб вчинення злочину, тобто на обставини та предмет доказування. Окрім цього, у висновку судово-балістичної експертизи містяться відомості про вид, модель, конструкції зброї і боєприпасів, що використалися для вчинення пострілу. Ці дані є початковими. Маючи їх, слідчий, прокурор повинен перейти до побудови версій про джерело придбання зброї та кола осіб, у яких слід шукати зброю встановленого виду тощо⁸.

Для вирішення питання про використання висновку експерта, що містить дані про наявність або відсутність тотожності вогнепальної зброї, слідчий, прокурор повинні оцінити його як доказ. Без цієї дії неможливе визначення напрямку ведення подальшого розслідування. Оцінка висновку експерта – багатоплановий процес: висновок має бути оцінений у процесуальному відношенні з позицій достовірності її доказової сили. Оцінити висновок у процесуальному відношенні – означає перевірити, чи дотримані при проведенні експертизи процесуальні умови, встановлені законом, як самим експертом, так і слідчим, що призначив експертизу. Порушення цих умов поставитиме під сумнів правильність експертного висновку. У зв'язку з цим слідчий, прокурор, оцінюючи достовірність експертного висновку, повинен з'ясувати наступні положення:

- 1) чи керувався експерт при формулюванні висновків принципами криміналістичної ідентифікації та які фактичні дані встановлено в ході дослідження;
- 2) якими методиками дослідження керувався експерт;
- 3) чи враховано умови зберігання й експлуатації зброї, що передували дослідженню;
- 4) чи достатній у якісному і кількісному відношенні комплекс ознак, що збігаються для висновку про тотожність;
- 5) чи істотні відмінності ознак і чим це об'єктивно пояснюється та ін.

У разі позитивної відповіді на ці питання слідчому, прокурору необхідно оцінити доказову силу висновку, тобто визначити зв'язок між даними, вказаними у висновку експерта, та іншими даними у провадженні, їх відношення до предмету доказування, а також можливість встановлення експертом нової інформації для пошуку інших даних.

Зазначене вище свідчить, що варто зробити такі висновки: галузь криміналістичної техніки, що іменується судовою балістикою, – наука немолода. Проте її розвиток відбувається поетапно, що обумовлено постійним вдосконаленням вже існуючої та створенням нової вогнепальної зброї, боєприпасів як заводського виробництва, так і кустарного виготовлення, з використання новітніх технологій та з урахуванням її використання для досягнення злочинних цілей.

Однак на даний час потрібна розробка нових методів виявлення, прийомів і засобів, фіксації, вилучення й дослідження нових видів зброї, боєприпасів і слідів їх застосування при вчиненні злочину, а також розробки рекомендацій з використання результатів дослідження в кримінальному судочинстві. Варто було б, з урахуванням застосування в злочинних цілях саморобної зброї, для ефективності розкриття і розслідування таких злочинів створити наглядний колекційний облік такої зброї і боєприпасів до нього.

Тому тільки своєчасне використання знань у галузі балістики в ході досудового розслідування буде відігравати вирішальну роль у розкритті найзаплутаніших злочинів. Відповідно, слідчий, прокурор, що веде розслідування злочинів, пов'язаних з використанням вогнепальної зброї, повинен мати уявлення про криміналістичне зброезнавство та практичні навички збору доказового матеріалу для проведення балістичної й інших експертиз.

¹ Когутич І. І. Криміналістика. Курс лекцій. – К. : Атіка, 2008. – 888 с.

² Микляева О. В. Общие положения частной теории криминалистической экспертизы следов и обстоятельств выстрела // LEX RUSSICA. – 2010. – № 4. – С. 837–847.

³ Закон України «О судебной экспертизе» от 25.02.1994 г. // Голос України, 21.04.1994 г. № 74 (824), с изменениями.

⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370.

⁵ Біленчук П. Д., Дубовий О. П., Салтєвський М. В., Тимошенко П. Ю. Криміналістика : Підручник. – К. : Атіка, 1998. – 143 с.

⁶ Семаков Г. С. Криміналістика. Курс лекцій. – МАУП, 2001. – 206 с.

⁷ Сухарев А. Г. Способы маркировки огнестрельного оружия, удовлетворяющие криминалистическим требованиям // Вестник криминалистики. – 2008. – № 2. – С. 97–103.

⁸ Шевченко Б. И. Идентификация огнестрельного оружия по пуле в судебной баллистике : Лекция / МГУ им. Ломоносова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1962. – 243 с.

Резюме

Влад С. Ф. Судово-балістична експертиза та її доказове значення для слідчого та прокурора в умовах нової редакції Кримінального процесуального кодексу України.

Розглядаються особливості призначення і проведення судово-балістичної експертизи та її доказового значення для слідчого та прокурора на стадії досудового розслідування в умовах нової редакції Кримінального процесуального кодексу України, розкривається поняття судово-балістичної експертизи, роз'яснюється необхідність у призначенні судово-балістичної експертизи для вирішення кола питань ідентифікаційного та неідентифікаційного характеру, пов'язаних із дослідженням вогнепальної зброї та боєприпасів, слідів пострілу в самій зброї, на ураженій перешкоді і на особах.

Ключові слова: вогнепальна зброя, судова-балістична експертиза, висновок експерта, науково-дослідна експертна установа, кримінальне провадження, досудове розслідування, Кримінальний процесуальний кодекс України.

Резюме

Влад С. Ф. Судебно-баллістическая експертиза и ее доказательное значение для следователя и прокурора в условиях новой редакции Уголовного процессуального кодекса Украины.

Рассматриваются особенности назначения, проведения судебно-баллістической экспертизы, ее доказательное значение для следователя и прокурора на стадии досудебного расследования, в условиях новой редакции Уголовного процессуального кодекса Украины, раскрывается понятие судебно-баллістической экспертизы, разъясняется необходимость в назначении судебно-баллістической экспертизы для решения ряда вопросов идентификационного и неидентификационного характера, связанных с исследованием огнестрельного оружия и боеприпасов, следов выстрела в самом оружии, на поражённой преграде и на лицах.

Ключевые слова: огнестрельное оружие, судебно-баллістическая экспертиза, вывод эксперта, научно-исследовательское экспертное учреждение, уголовное производство, досудебное расследование, Уголовный процессуальный кодекс Украины.

Summary

Vlad S. Forensic ballistic examination and its evidentiary value for investigators and prosecutors in the context of a new edition of the Criminal Procedural Code of Ukraine.

Peculiarities of commissioning and execution of the forensic ballistic examination, as well as its evidentiary value for investigators and prosecutors at the stage of the prejudicial inquiry are viewed in the context of a new edition of the Criminal Procedural Code of Ukraine, the concept of the forensic ballistic examination is articulated, the necessity of calling for the forensic ballistic examination to address several identification and non-identification issues related to the investigation of firearms and ammunition, traces of shooting within the weapon itself, on the damaged obstacles and on persons is explained.

Key words: firearms, forensic ballistic examination, expert opinion, research expert institution, criminal proceeding, prejudicial inquiry, Criminal Procedural Code of Ukraine.

Отримано 20.06.2014

УДК 343.9:342.745(477)

Т. П. ГУСАК

Тарас Петрович Гусак, аспірант Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова

**СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРИЧИНИ ТА УМОВИ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ
У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ**

Наукові дослідження масових заворушень, причини та умови їх виникнення в сучасній Україні набули важливого значення. У період демократичних перетворень в українському суспільстві значного поширення набули явища масового характеру, включаючи проведення різних мітингів, походів, демонстрацій тощо. Право на мирні зібрання забезпечується Конституцією України, однак держава повинна запобігати тим явищам масового характеру, які заподіюють (можуть заподіяти) шкоду громадському порядку та громадській безпеці. У цьому зв'язку цілком прогнозованим є те, що з урахуванням зростаючої інтенсивності розвитку суспільства слід очікувати ескалацію масових заворушень.

Злочини проти громадського порядку та масові заворушення досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема, Ю. В. Александров, А. А. Абдульманов, Г. А. Аванесов, А. І. Алексеев, П. П. Андрушко, Б. А. Бліндер, В. П. Власов, П. Я. Гальперін, Л. Д. Гаухман, П. І. Гришаєв, П. Ф. Грішанін, І. М. Даньшин, В. Т. Дзюба, С. Ф. Денисов, А. З. Ільясов, Н. І. Загородников, Б. В. Здравомислов, О. С. Капінус, І. І. Карпець, О. О. Кваша, М. І. Ковальов, І. Я. Козаченко, В. С. Комісаров, О. І. Коробєєв, О. В. Куделіч, В. Н. Курдявцев, В. В. Кузнецов, В. М. Куц, І. П. Лановенко, В. А. Ломако, А. Ф. Майдииков, Г. М. Мінковський, А. А. Піонтковський, Г. І. Піщенко, Ю. Є. Пудовочкін, С. А. Старостін, А. Н. Трайнін, М. І. Трофимов, А. П. Тузов, В. І. Тютюгін, А. Є. Шалагін, П. В. Шалдирван, Г. І. Шнайдер, С. С. Яценко та ін. Проте, за часів незалежної України недостатньо уваги приділялось у кримінологічній науці визначенню соціально-політичних причин виникнення масових заворушень.

Важливим питанням є визначення соціально-політичних причин та умов масових заворушень, а також встановлення їх взаємозв'язку в контексті українського державотворення, що і є метою статті.

Важливою складовою кримінологічної характеристики масових заворушень є встановлення причин їх виникнення і умов, що сприяли цьому. Безпосередній розгляд механізму кримінально-правового впливу на